

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Västra Ryds kyrka ligger inom det större område som idag utgör Svea Livgardes övningsområde. Omgivningarna karaktäriseras av ett öppet, kuperat kulturlandskap.

Kyrkan med omkringliggande by var ett typiskt äldre sockencentrum som låg centralt i den idag av övningsområdet tömda bygden. Miljön kring kyrkan vittnar med ett närliggande järnåldersgravfält, ett bronsåldersröse och byn Österröras öde bytomt om en lång och kontinuerlig bosättning på platsen från förhistoriskt tid till mitten av 1900-talet.

I kyrkans närhet ligger den f d prästgården. Rester finns kvar efter en trädallé från kyrkan upp till prästgården. Söder om kyrkan ligger det s k Trolleästorp, f d kantors- och klockarbostad, utgörande en mindre gårdsbildning bestående av en torpstuga, ett härbre och en lada. Norr om kyrkan ligger två sentida personalbostäder.

2.2 Kyrkan

Västra Ryds ursprungliga kyrka bestod av ett långhus med ett smalare kor och uppfördes under 1200-talets första hälft. Rester av denna äldsta romanska byggnad ingår i dag i kyrkans mittparti med ett romanskt fönster bevarat på vinden. Den romanska kyrkans kor revs och kyrkan förlängdes under 1400-talet åt öster till en salkyrka med stjärnvalv i de förlängda delarna och sakristia och vapenhus byggdes till.

Kyrkan är byggd av gråsten med tegel i fönster- och dörröppningar, valv och gavlar och räknas till de s k tegelornerade gråstenskyrkorna i norra Svealand.

År 1768 förlängdes kyrkan åt väster med en överliggande tornbyggnad vars nedre del är uppförd av gråsten och den övre delen av tegel. Tornet uppfördes med en lanterninförsedd huv krönt av ett stort kors. Samtidigt anordnades ingången i väst som försågs med sandstensportal. Vid samma tillfälle revs vapenhuset och sakristian förstörades och försågs med valv. Vid denna ombyggnad erhöll fönsteröppningarna sin nuvarande storlek.

Genom att den äldsta byggnadsplanen inte var rektangulär, utan avsmalnande mot koret, har kyrkan genom tillbyggnaderna fått en västgavel som är ca tre meter bredare än östgaveln.

Det Rålambska gravkoret är uppfört år 1868 efter ritningar av arkitekten Per Ulrik Stenhammar. Koret är uppfört av ätten Rålamb till Granhammar som var Västra Ryds största herrgård. Gravkoret ersatte det, under 1600-talet uppförda, Hägerstiernska gravkoret. I korets väggar finns sandstensvapen som erinrar om det äldre koret.

Vid en restaurering år 1896 under ledning av arkitekten Agi Lindegren ersattes takens spåntäckning av skiffer.

Kyrkan har idag i huvudsak det utseende det fick efter 1768-års stora ombyggnad. Till vår tids förändringar hör den mindre toalettbyggnaden intill kyrkans norra mur samt sakristians exteriöra ingång. Vid samma tillfälle år 1984 avfärgades kyrkan i en rosa kulör med vita lister och omfattningar.

Kyrkorummet har kommit till genom fler tillbyggnader. Koret har stjärnvalv vilka härrör från kyrkans förlängning åt öst under 1400-talet. Den äldsta delen i kyrkans mittparti har kryssvalv slagna under 1300-tal eller tidigt 1400-tal och det västligast valvet härrör från 1700-talets tillbyggnad. Valven och väggarna är vitkalkade.

Kyrkan i Västra Ryd är rikt försedd med äldre inventarier. Till kyrkans äldsta inventarier hör triumfkrucifixet och en madonnaskulptur samt delar av dopfunten från 1200-talet. Helgonskåpet med löstagbar helgonbild är från 1300-talet. Från 1400- och 1500-talen finns ett par ovanliga ljus- och processionsstavar. Ägare till traktens stora gårdar har också bidragit till att smycka kyrkan med flertalet begravningsvapen.

Predikstolen är uppsatt år 1696 men målades inte förrän under 1770-talet. Den ersatte då en äldre från tidigt 1600-tal vilken finns bevarad i kyrkan. Till 1600-talets tillägg till kyrkan hör även Rosencrantz till Granhammars gravmonument. Monumentet men en riddare i högre relief är isärplockat och placerat under predikstolen.

Altaruppsatsen är en arkitektoniskt uppbyggd ram i trä med flankerande rökkärl. Tavlan är utförd av Louis Masreliez år 1767. Från samma tid är även bänkinredningen och läktaren. Orgeln är tillverkad av Pehr Zacharias Strand år 1831.

2.3 Kyrkogården

Kyrkan omges av en muromgärdad kyrkogård som sluttar åt öster. Längs med muren växer en trädkrans av gamla aspar, lindar och lönnar.

Den västra delen av muren uppfördes år 1771 och försågs då med två stigluckor. Stigluckorna är spritputsade och avfärgade i samma rosa kulör som kyrkan. Taken är sedan år 1896 täckta med skiffer liksom kyrkan. Den östra muren uppfördes som en terrassmur efter en utvidgning av kyrkogården åt öster under 1870-talet.

Flertalet av gravvårdarna är resta och ställda i rader i gräskvarter med grusade gångar. Ett fåtal grusade gravar eller av järnstaket inhägnade vårdar vittnar om ett äldre gravskick.

Utanför muren i nordöst är en minneslund anordnad.

2.4 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Västra Ryds kyrka hör till den grupp av uppländska romanska kyrkor som omkring 1400-talet försågs med valv, vapenhus och sakristia samt byggdes om till salkyrkor. Kyrkobyggnadens förändring under medeltiden följer ett schema karaktäristiskt för Uppland. Ett inte ovanligt tillägg till de medeltida kyrkorna är gravkor, vilket även byggts till Västra Ryds kyrka.

Västra Ryds nuvarande utseende är ett resultat av en större restaurering under 1700-talets andra hälft då långhuset förlängdes åt väst och försågs med ett västtorn. Även kyrkans interiör är i huvudsak ett resultat av 1700-talets omgestaltning av kyrkorummet då väggar och valv vitkalkades samt altaruppsatsen, bänkar och läktare kom till.

Kyrkan bevarar även rester av 1600-talets kyrka med sin predikstol och Rosenkrantz gravmonument. Till 1800-talet hör den orgelfasaden med tidstypisk empireutformning tillverkad av Pehr Zacharias Strand år 1831.

Kyrkan är rikt smyckad med äldre inventarier som ett romanskt triumfkrucifix, flera medeltida träskulpturer, ljus- och processionsstavar från 1500-talet samt en tidigare predikstol från 1600-talets början.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

Kyrkobyggnaden har bevarat medeltida murverk och valv som i sig självt utgör ett omistligt historiskt dokument.

Kyrkobyggnaden har huvudsakligen karaktär av en 1700-talskyrka.

Kyrkan har bevarat skiffertak.

Gravkoret har en tidstypisk arkitektur och är av arkitekturhistoriskt intresse.

Kyrkomiljön omfattande kyrkan, kyrkogården med sin muromgärdning, växtlighet och äldre gravvårdar samt stigluckor samtida med kyrkobyggnaden bildar en väl sammanhållen miljö av ålderdomlig karaktär.

Kyrkobyggnaden är rikt försedd med inventarier.

Kyrkorummet har bevarad inredning från år 1767 som altaruppsats, bänkar och läktare som skapar ett väl sammanhållet kyrkorum.

2.5 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Riksantikvarieämbetets byggnadsregister, www.raa.se, Västra Ryds kyrka upprättat av Nils Olsson 1996-11-19

Gabriele Prenzlau-Enander, Upplands-Bro kulturhistoriska miljöer, Uddevalla, 1991

Börje Sandén, Det hände i Upplands-Bro, Borås, 1984

Sveriges kyrkor, Uppland, Band VII, Häfte 1, Bro härad av Armin Tuulse, Stockholm, 1956

Upplands kyrkor XV, Västra Ryds kyrka av Bonzo Berggren, Katrineholm, 1985

Stockholms läns museums arkiv

Länsstyrelsen i Stockholms läns arkiv

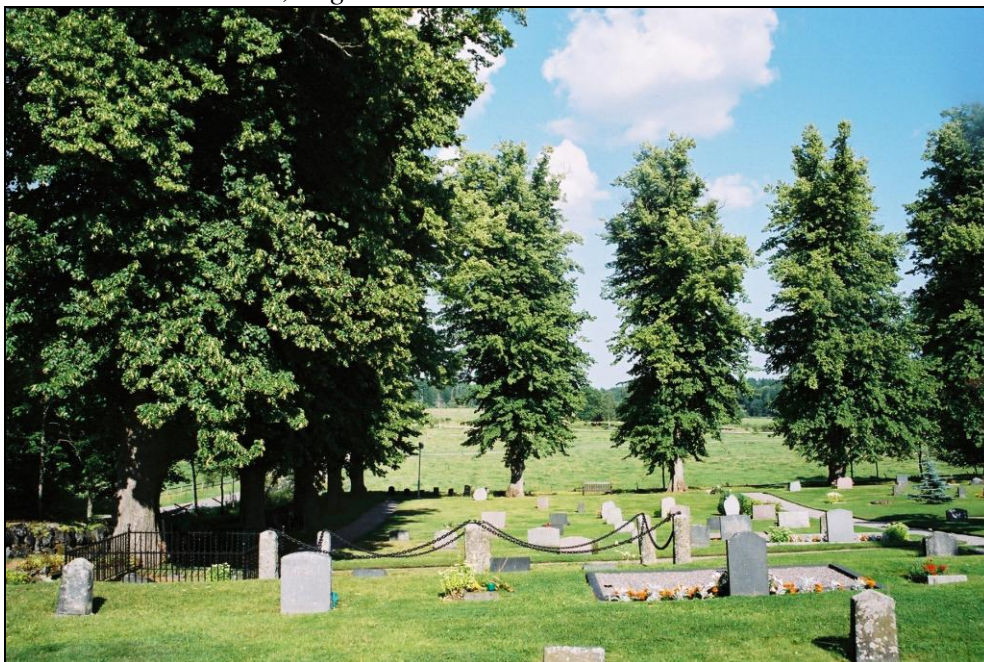
*Västra Ryds kyrka från nordväst.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Västra Ryds kyrka från sydväst. Tornbyggnaden är uppförd år 1767 och täcks av en karnisformad huv med lanternin. Kyrkan avfärgades rosa år 1984 efter att en tid ha varit gulfärgad. Stigluckorna på vardera sidan av tornet är samtida med tornet.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Västra Ryds kyrka från sydöst med blinderat gavel och Rålamska gravkoret.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Västra Ryds kyrkogård åt öster. Den östra delen är utvidgad under 1870-talet.
Ett fåtal gravplatser är inhägnade med järnstaket och vittnar om ett äldre gravskick.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Västra Ryds kyrkogård söder om kyrkan med stiglucka och äldre träd.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Västra Ryds kyrka. Interiör åt öst.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Västra Ryds kyrka. Interiör åt väst.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*